

Yttrande från Europeiska ekonomiska och sociala kommittén om Mot en EU-strategi för hållbar konsumtion

(yttrande på eget initiativ)

(2020/C 429/08)

Föredragande: **Peter SCHMIDT**

Beslut av EESK:s plenarförsamling	20.2.2020
Rättslig grund	Artikel 32.2 i arbetsordningen Yttrande på eget initiativ
Ansvarig sektion	Sektionen för jordbruk, landsbygdsutveckling och miljö
Antagande av sektionen	8.7.2020
Antagande vid plenarsessionen	18.9.2020
Plenarsession nr	554
Resultat av omröstningen (för/emot/nedlagda röster)	212/2/5

1. Slutsatser och rekommendationer

1.1 Covid-19-pandemin har avslöjat leveranskedjornas skörhet. Att återuppbygga ekonomin efter krisen innebär en möjlighet att ompröva vårt samhälle och utveckla en ny välstandsmodell. Det är inte längre ett val, utan en nödvändighet, att flytta prioriteringarna mot mer hållbara produktions-, distributions- och konsumtionsätt samt att göra samtliga aktörer i leveranskedjorna mer motståndskraftiga mot kriser. Motståndskraften hos jordbrukare som odlar vår mat, eller arbetstagare som producerar våra kläder, är lika viktig som motståndskraften hos importföretag, tillverkare, grossister, små och medelstora företag och detaljhandelskedjor i Europa.

1.2 EESK efterlyser en heltäckande EU-strategi för hållbar konsumtion. Det mest hållbara valet bör vara det enklaste valet för medborgarna. Detta kräver en systemförändring av hur vi producerar och konsumerar. Framför allt måste producenternas ansvar⁽¹⁾ att ta itu med ohållbar konsumtion tillmätas större betydelse. Eftersom marknaderna inte automatiskt kommer att leverera hållbara resultat, behövs en strategi för att skapa regelverk och strategisk riktning både för den privata sektorn (bl.a. genom cirkulära och hållbara affärsmodeller) och för de offentliga myndigheterna (t.ex. genom offentlig upphandling).

1.3 För att uppnå en välbehövlig politisk samstämmighet för hållbar utveckling måste den sociala dimensionen till fullo integreras i strategin tillsammans med de ekonomiska och miljömässiga dimensionerna. EU har alltför länge koncentrerat sig på marknadsbaserade lösningar och försummat medborgar- och arbetstagar dimensionen. Förbättring av arbetsvillkor, minimilöner, socialt skydd, investeringar i offentliga tjänster, inkluderande styrning, rättvis beskattning etc. bör inkluderas som hållbarhetskriterier. Detta skulle bidra till att göra våra produktions- och konsumtionssystem rättvisare och mer hållbara på lång sikt. Det skulle också bidra till genomförandet av FN:s Agenda 2030.

1.4 I en EU-strategi för hållbar konsumtion bör man särskilt uppmärksamma effekterna för utsatta befolkningsgrupper och låginkomsthushåll, som har drabbats – och kommer att fortsätta att drabbas – särskilt hårt av den rådande krisen, samtidigt som man också beaktar effekterna för utsatta aktörer i leveranskedjorna, bl.a. jordbrukare och arbetstagare. Hållbara produkter och tjänster bör göras tillgängliga och ekonomiskt överkomliga för alla.

1.5 På kort och medellång sikt bör alla relevanta politiska verktyg (t.ex. offentlig upphandling, märkning och beskattning) samordnas bättre och styras mot denna vision. Ett mer harmoniserat tillvägagångssätt är nödvändigt för att komma till rätta med den nuvarande fragmenteringen av EU:s politik och silotänkandet.

⁽¹⁾ Producenterna är ansvariga inom alla sektorer, men jordbrukarnas särskilda situation måste erkännas.

1.6 I samband med återhämtningen efter covid uppmanar EESK kommissionen, parlamentet och medlemsstaterna att samarbeta nära med EESK för att utveckla ett betydande och samordnat program för integrerad politik som ska hjälpa Europa till en "bättre återuppbyggnad" och skapa förutsättningar för en heltäckande EU-strategi för hållbar konsumtion. EESK rekommenderar följande specifika åtgärder för genomförande:

- Införa produktnormer och förbud som främjar hållbarhet, dvs. sådana som främjar produktens livslängd och hållbarhet.
- Förbjuda otillbörliga handelsmetoder.
- Förbättra konkurrensreglerna för kollektiva initiativ som främjar hållbarhet i leveranskedjorna.
- Göra sociala klausuler och miljöklausuler i handelsavtal verkställbara.
- Förbättra företagans ansvarsskyldighet och öka företagans medvetenhet om miljöaspekter (t.ex. Emas) och sociala aspekter.
- Införa skatteväxlingar från arbete till resursanvändning.
- Främja rättvis och miljöanpassad offentlig upphandling, med obligatoriska minimikriterier.
- Förbättra öppenheten genom att införa obligatoriska märkningsregler om ursprung, hållbarhet och den sociala dimensionen.
- Uppmuntra nedifrån-och-upp-initiativ och pilotinsatser.
- Ta itu med reklam och marknadsföring.
- Främja utbildning om hållbar konsumtion.

2. Inledning

2.1 Covid-19-pandemin har avslöjat leveranskedjornas skörhet och behovet av en snabb omvandling av hela systemet. Underinvesteringar inom hälso- och sjukvårds- samt omsorgssektorerna, alltför stort beroende av globala leveranskedjor och ekonomiska system som är beroende av linjära produktions- och konsumtionsprocesser som är oförenliga med planetens gränser har äventyrat myndigheternas förmåga att vidta snabba och beslutsamma åtgärder för att skydda folkhälsan. Det är inte längre ett val, utan en nödvändighet, att flytta prioriteringarna mot mer hållbara produktions-, distributions- och konsumtionssätt samt att göra samtliga aktörer i leveranskedjorna mer motståndskraftiga mot kriser⁽²⁾. Pandemin har gjort att socialt skydd, offentliga tjänster, lågutbildade arbetstagare, hälsa och säkerhet på arbetsplatsen samt arbetsförhållanden har hamnat i centrum i både media och den politiska debatten.

2.2 EU har till fullo åtagit sig att genomföra FN:s Agenda 2030 och dess 17 mål för hållbar utveckling. Att genomföra mål 12 om hållbar konsumtion och produktion i Europa⁽³⁾ är dock fortfarande en utmaning, trots att det är avgörande för att förverkliga Agenda 2030 som helhet. Faktum är att de sätt på vilka de flesta konsumerar i dag – stora volymer i hög takt, linjärt och med betydande slöseri ("slit och släng") – inte är hållbara. Dessutom har medborgarna i första hand tilldelats rollen som enskilda konsumenter, så att man har gett människorna ansvaret för sina val utan att ge dem tillgängliga eller ekonomiskt överkomliga alternativ.

2.3 EESK har tidigare uppmanat EU att föreslå en ny vision om välbefinnande för människor och planeten på grundval av principerna om miljöhållbarhet, rätten till ett anständigt liv och skydd av sociala värden⁽⁴⁾. En systeminriktad EU-strategi för hållbar konsumtion är en av de väsentliga byggstenarna i EESK:s strategiska vision om en hållbar välfärdsekonomi där ingen hamnar på efterkälken.

2.4 Den politiska dynamiken är god för att EU ska kunna ta beslutsamma steg mot denna vision. Den europeiska gröna – och sociala – givnen har en enorm potential att återuppbygga ekonomin efter covid-19 krisen på en mer hållbar grund, bidra till skapandet av en ny välbefinnandsmodell och säkerställa en rättvis omställning⁽⁵⁾.

⁽²⁾ EESK:s resolution om återhämtningen efter covid

⁽³⁾ Eurostat, Sustainable development in the EU, 2020.

⁽⁴⁾ EUT C 106, 31.3.2020, s. 1.

⁽⁵⁾ EUT C 47, 11.2.2020, s. 30.

2.5 Framför allt innehåller den nya handlingsplanen för den cirkulära ekonomin en särskild åtgärd för att ge konsumenterna inflytande i den gröna omställningen och flera initiativ som kan bidra till att tydliggöra regleringsmyndigheters och företags ansvar. Handlingsplanen bör utvidga tillämpningsområdet för 2018 års ”nya giv för konsumenterna”, som främst fokuserade på skydd och tillsyn snarare än inflytande. Det är också extra viktigt att genomföra från jord till bord-strategin och strategin för biologisk mångfald, eftersom covid-19-krisen har gjort det mer brådskande än någonsin att öka motståndskraften och hållbarheten i de europeiska och globala livsmedelssystemen. Det kommande åttonde miljöhandlingsprogrammet bör innebära en möjlighet att ta upp hållbar konsumtion på ett mer beslutsamt sätt.

2.6 Detta yttrande kommer att bidra till diskussionerna om återhämtningen efter covid-19 genom att tillhandahålla konkreta rekommendationer för en heltäckande EU-strategi för hållbar konsumtion, som en del av den europeiska gröna given och som ett komplement till den nya handlingsplanen för den cirkulära ekonomin.

3. Utmaningar – analys av den nuvarande situationen

3.1 Europa lever fortfarande långt ifrån inom planetens gränser. Olika studier som använder olika metoder för att bedöma EU:s konsumtionsmönster kommer fram till samma slutsats⁽⁶⁾, inklusive en ny rapport från Europeiska miljöbyrån (EEA) och den schweiziska federala miljöbyrån (FOEN)⁽⁷⁾.

3.2 Konsumtion av produkter och tjänster är en direkt och indirekt drivkraft för tryck såsom ändrad markanvändning, utsläpp och utsläpp av giftiga kemikalier i miljön, vilket i sin tur genererar en rad miljöpåverkningar, inklusive klimatförändringar, sötvattenutarmning och föroreningar, samt förlust av biologisk mångfald. Detta ”ekologiska fotavtryck” av konsumtion är stort i Europa; faktiskt är det ett av de största i världen. Data tyder på att vi skulle behöva nästan tre jordklot för att upprätthålla den globala ekonomin om alla på planeten konsumerade som den genomsnittliga europén⁽⁸⁾ ⁽⁹⁾.

3.3 För att upprätthålla sina höga konsumtionsnivåer är Europa beroende av resurser som utvinns på annat håll. Europa förlägger därmed alltmer av sitt tryck på viktiga miljöfrågor till andra delar av världen⁽¹⁰⁾. Sammantaget är denna modell inte längre kompatibel med en säker och hållbar framtid⁽¹¹⁾.

3.4 Även om det inte kan anses vara hållbart att exportera EU:s miljöavtryck genom handel, måste man också erkänna att handel med EU spelar en viktig roll i den socioekonomiska utvecklingen i många länder, särskilt de minst utvecklade länderna. I själva verket främjar EU aktivt handel som ett verktyg för att främja hållbarhet globalt och inom handelspartnerländerna. Principerna om rättvisa, cirkularitet och mer hållbar konsumtion måste därför noggrant anpassas till handeln, vilket skapar möjligheter för både EU och dess handelspartner⁽¹²⁾.

3.5 De nuvarande europeiska konsumtionsmönstren väcker också flera frågor om social rättvisa. Medan delar av Europa har några av de största materiella fotavtrycken i världen⁽¹³⁾, har andra regioner i Europa inte råd med en levnadsstandard som generellt anses vara acceptabel. Nivån av materiell fattigdom varierar enormt inom EU, liksom nivån på den ekonomiska belastningen⁽¹⁴⁾. Konsumtionen är därmed nära kopplad till politiska agendor om t.ex. näring, fattigdom och ojämlikhet⁽¹⁵⁾. Mer hållbar konsumtion i Europa som helhet kan medföra en ökning av resursanvändningen för vissa och en minskning av resursanvändningen för andra – totalt sett en bättre balans beträffande tillgång till resurser och stärkt resursrättvisa⁽¹⁶⁾.

⁽⁶⁾ Europeiska miljöbyrån, The European environment – state and outlook 2020.

⁽⁷⁾ Europeiska miljöbyrån.

⁽⁸⁾ Global Footprint Network.

⁽⁹⁾ Vandermaesen, T. et al. (2019) EU overshoot day – Living beyond nature's limits. WWF.

⁽¹⁰⁾ The European environment – state and outlook 2020.

⁽¹¹⁾ Steffen, W. et al., 2015.

⁽¹²⁾ Kettunen, M., Gionfra, S. och Monteville, M. (2019). EU circular economy and trade, Institutet för europeisk miljöpolitik, Bryssel/London

⁽¹³⁾ Europeiska miljöbyrån.

⁽¹⁴⁾ Eurostat.

⁽¹⁵⁾ Unece (2018).

⁽¹⁶⁾ Rijnhout L., Stoczkiewicz M., Bolger M. (2018). Necessities for a Resource Efficient Europe.

3.6 Ohållbar konsumtion drivs av ett komplext samspel mellan en rad olika faktorer. Den dominerande affärsmodellen är linjär, och de flesta företags tillväxt bygger fortfarande på att fler köper mer saker. Många konsumentprodukters faktiska livslängd minskar⁽¹⁷⁾, medan det (ofta avsiktligt) blir allt svårare att reparera dem⁽¹⁸⁾. Alternativ till den linjära ekonomiska slit-och-släng-modellen, t.ex. de som bygger på materialcirkularitet, underhåll eller delning, skulle kunna bidra till att minska den totala materialförbrukningen men förblir marginella och kan ofta inte konkurrera med linjära lösningar under nuvarande förhållanden⁽¹⁹⁾. I själva verket säljs ofta sekundära (återanvända/återtillverkade/återvunna) produkter utöver primära (nya) produkter, vilket resulterar i miljöpåverkan från både den primära och den sekundära produktionen⁽²⁰⁾. Att främja cirkularitet utan att främja bredare systemförändringar i produktion (i synnerhet produktdesign), konsumtion och avfallsförebyggande skulle därför bara åtgärda en del av problemet. Konsumenterna bör ha en verklig "rätt till reparation".

3.7 Priset är en av de viktigaste faktorerna och drivkrafterna för efterfrågan⁽²¹⁾, och så länge priset på produkter och tjänster inte bättre återspeglar de verkliga kostnaderna bakom dem kommer en övergripande övergång till hållbara konsumtionsmönster inte att vara möjlig. De ekonomiska kostnaderna för miljömässiga och sociala externa effekter av produktion och konsumtion bärs för närvarande vanligtvis av skattebetalare och kommande generationer, inte av de företag som marknadsför produkterna och tjänsterna i fråga. Produkter och tjänster som erbjuder alternativa lösningar med lägre påverkan är fortfarande ofta dyrare och svårare att komma åt, trots den bevisade inverkan av mindre negativa externa effekter genom mer hållbara konsumtionsalternativ, såsom ekologiska och rättvisemärkta produkter⁽²²⁾.

3.8 Samtidigt ägnas större uppmärksamhet åt redovisningsmetoder som avspeglar de verkliga kostnaderna, och det har gjorts många studier sedan ekonomen A.C. Pigou myntade begreppet "externalitetskostnad"⁽²³⁾. Kommissionen offentliggjorde 2008 en strategi för att internalisera externa kostnader⁽²⁴⁾, där beskattning, vägtullar (eller användaravgifter) och, på vissa villkor, handel med utsläppsrätter, identifierades som de främsta ekonomiska styrmedlen för att internalisera externa kostnader. Den långsiktiga tendensen i Europa är emellertid att intäkterna från "miljöskatter" som andel av de totala skatteintäkterna minskar⁽²⁵⁾.

3.9 En annan utmaning är den för närvarande dominerande tolkningen av konkurrenslagstiftningen, med en mycket snäv föreställning om konsumentvälfärd, som prioriterar billiga hyllpriser för konsumenten framför produkternas hållbarhet och hur de har producerats. År 2013 beslutade den nederländska konkurrensmyndigheten (ACM) i fallet "energijöverenskommelsen" att en flerparsenergijöverenskommelse för hållbar tillväxt med arbetsgivare, fackföreningar, miljöorganisationer och andra för energibesparing, främjande av energi från förnybara källor och skapande av arbetstillfällen inte var i linje med konkurrenslagstiftningens krav. År 2014 fann ACM i fallet "morgondagens kyckling" att ett flerparsavtal om att öka kycklingarnas välfärd, såsom mindre antibiotika och mer utrymme samt ytterligare miljöåtgärder, begränsade konkurrensen.

3.10 I kommissionens riktlinjer om artikel 101.3 anges att syftet med artikel 101 är att skydda konkurrensen "som ett sätt att främja konsumenternas välfärd och garantera en effektiv resursfördelning", utan att man anger huruvida eller hur icke-ekonomiska överväganden kan beaktas. Många aktörer vill stärka sina hållbarhetsprojekt men investeringarna är för stora för att de ska kunna stå för dem själva. Riktlinjerna för konkurrenslagstiftningen bör ge aktörerna mer tydlighet om hur de kan delta i hållbarhetsarbete.

3.11 En nyligen genomförd studie av Fairtrade Foundation visar att ett oklart juridiskt landskap kring potentiellt samarbete när det gäller låga priser fritt gård begränsar framstegen mot att arbeta tillsammans för att säkra löner och inkomster som man kan leva på längs leveranskedjorna. I rapporten konstateras att ytterligare tydlighet från konkurrensmyndigheterna om hur ett samarbete före det konkurrensutsatta stadiet när det gäller låga priser fritt gård skulle bedömas enligt konkurrenslagstiftningen skulle bidra stort till framsteg⁽²⁶⁾.

⁽¹⁷⁾ Europeiska miljöbyrån (2018) Waste prevention in Europe.

⁽¹⁸⁾ Europeiska miljökontoret (2019) Cool products don't cost the earth.

⁽¹⁹⁾ OECD (2019).

⁽²⁰⁾ Zink, T. och Geyer, R. (2017).

⁽²¹⁾ Eurobarometer, Food safety in the EU, juni 2019.

⁽²²⁾ The external costs of banana production.

⁽²³⁾ Pigou, A. C. (1920). The Economics of Welfare.

⁽²⁴⁾ Kommissionen, En strategi för att internalisera externa kostnader, COM(2008) 435 final.

⁽²⁵⁾ Eurostat.

⁽²⁶⁾ Competition Policy and Sustainability: A study of industry attitudes towards multi-stakeholder collaboration in the UK grocery sector – Fairtrade Foundation. London, Förenade kungariket; april 2019.

3.12 Ett hinder för en samstämmig syn på hållbar konsumtion är den nuvarande fragmenteringen av EU:s politik. När det gäller genomförandet av EU:s direktiv om offentlig upphandling från 2014⁽²⁷⁾ arbetar till exempel flera av kommissionens generaldirektorat vart och ett för sig för att tillhandahålla vägledande dokument till upphandlande myndigheter (handboken "Att köpa grönt" från GD Miljö⁽²⁸⁾, "Socialt ansvarsfull upphandling" under ledning av GD GROW⁽²⁹⁾ – som håller på att uppdateras), medan det finns ett separat kommissionstillkännagivande "Vägledning om innovationsupphandling"⁽³⁰⁾. Detta kan vara mycket förvirrande för upphandlande myndigheter i EU som vill inta en helhetssyn på hållbar upphandling, såsom fastställs i hållbarhetsmål 12.3.

4. Vision – mot en heltäckande EU-strategi för hållbar konsumtion

4.1 Strategier om hållbarheten hos produktionsprocesser (t.ex. ekodesign), produkter och tjänster samt om material som blir avfall har länge varit en hörnsten i EU:s politik och det finns en relativt väletablerad politisk ram. Detta tillvägagångssätt räcker emellertid inte längre för att åstadkomma förändringar av den omfattning som krävs under den tid som står till förfogande – mer uppmärksamhet måste ägnas åt konsumtionens roll för att uppnå hållbar utveckling.

4.2 EU-strategier om konsumtion har hittills varit inriktade på medborgarnas roll som konsumenter och på att använda informationsbaserade politiska verktyg för att försöka påverka konsumenternas beteende. Viktiga exempel är miljömärkning av produkter, upplysningskampanjer och frivilliga kriterier för miljöanpassad offentlig upphandling.

4.3 Dessa politiska verktyg har haft en begränsad effekt på ohållbar konsumtion. Det finns faktiskt föga bevis för att förbättrad information om produkternas miljöprestanda, till exempel miljömärkning, resulterar i verkliga förändringar i köpbeteendet, än mindre i den omfattning som krävs. Detta beror på olika rekyleffekter, undermedvetna rutiner och vanor⁽³¹⁾. Våra val som konsumenter (i hushållet, i den privata sektorn eller i den offentliga sektorn) grundar sig fortfarande till stor del på pris och bekvämlighet⁽³²⁾. Det är emellertid viktigt att lyfta fram att ansvaret för sådana val i det befintliga systemet inte ligger hos konsumenterna, utan snarare hos producenterna⁽³³⁾. Det är den kapitalistiska logiken och maktobalansen i leveranskedjan som leder till en "kapploppning mot botten" där pris prioriteras framför hållbarhet.

4.4 Det är också problematiskt att hålla medborgarna ansvariga för att göra konsumtionen mer hållbar samtidigt som de flesta produkter och tjänster inte avslöjar sina verkliga kostnader och marknadens och samhällets hävstänger fortsätter att uppmuntra ökad materialförbrukning. Den privata och den offentliga sektorns ansvar att ta itu med ohållbar konsumtion måste tillmätas större betydelse, och man måste använda verktyg för att – på ett balanserat och transparent sätt – säkerställa att det hälsosammare, mer hållbara och säkrare valet är det enklare och ekonomiskt mer överkomliga valet för medborgarna. Kommissionen bör fortsätta att stödja civilsamhällesledda EU-omfattande kampanjer för hållbar konsumtion som inte bara fokuserar på konsumenternas enskilda beslut.

4.5 En orsak till varför EU:s politik hittills har sett som den gör är balansen av politiskt ansvar mellan EU och dess medlemsstater. Politiska verktyg som kan användas för att försöka reglera efterfrågan, såsom skatter, faller till stor del under medlemsstaternas befogenhet. EU har emellertid en central roll när det gäller att se till att Europa lever inom planetens gränser och har flera sätt att agera mot ohållbar konsumtion. Vissa medlemsstater skulle också kunna dra nytta av ytterligare vägledning (en verktygslåda) från EU.

4.6 Enskilda tillvägagångssätt, t.ex. rättvisa eller cirkulära, är viktiga men inte tillräckliga för att uppnå hållbarhet. Dessutom finns det en risk för att utarbetandet av politiska svar på ohållbar konsumtion oberoende av varandra kan skapa oförutsedda problem längre fram. Det krävs ett heltäckande och samordnat tillvägagångssätt som återspeglar komplexiteten i den aktuella frågan och ger ett sammanhängande bidrag från olika politikområden, från forsknings-, innovations-, sektors- och industripolitik till utbildning, välfärd, handel och sysselsättning⁽³⁴⁾. I synnerhet måste en EU-strategi kompletteras – inte äventyra – ambitiösa regleringsåtgärder där sådana är nödvändiga.

⁽²⁷⁾ Direktiv 2014/24/EU

⁽²⁸⁾ Kommissionens handbok "Att köpa grönt!"

⁽²⁹⁾ Kommissionen, "Socialt ansvarsfull upphandling"

⁽³⁰⁾ Kommissionens tillkännagivande – Vägledning om innovationsupphandling (2018)

⁽³¹⁾ Det vill säga konkreta beteendeförändringar, i motsats till människors uttalande vilja att förändra beteendet (forskning om det sistnämnda har summerats av LE Europe et al. (2018))

⁽³²⁾ LE Europe, VVA Europe, Ipsos, ConPolicy och Trinomics (2018).

⁽³³⁾ Se fotnot 1.

⁽³⁴⁾ Europeiska miljöbyrån.

4.7 En strategi för hållbar konsumtion på EU-nivå bör ge medlemsstaterna och den privata sektorn en ambitiös ram för att hantera både hushållens och den offentliga sektorns konsumtion. Marknaderna kommer inte att leverera hållbara resultat automatiskt. Det behövs en strategi för att skapa ett regelverk och en strategisk riktning som bidrar till ambitiösa pionjärinitiativ för både produkter och tjänster (eftersom tjänsteekonomin inte nödvändigtvis är hållbar).

4.8 En EU-strategi skulle också vara förenlig med de europeiska konsumenternas önskemål om att EU ska säkerställa strukturella förändringar och skapandet av ny infrastruktur som gör att konsumenterna kan anta en mer hållbar livsstil⁽³⁵⁾.

4.9 Att integrera konsumtionens roll på EU-nivå kan också bidra till att undvika rekyleffekter och andra oförutsedda effekter av reviderad och/eller ny politik samt stödja en långsiktigare kulturförändring i hur vi ser på begreppet tillräcklighet och konsumtionens roll för att uppnå Agenda 2030.

4.10 En EU-strategi för hållbar konsumtion bör innehålla mål för en absolut minskning av den europeiska konsumtionens materiella fotavtryck. Mål på EU-nivå kan ge riktning, fart och samstämmighet både för andra styrningsnivåer och för privata och offentliga innovatörer för att bidra till att genomföra välfärdsekonomin⁽³⁶⁾.

4.11 Vidare är rättvisespekten av resursanvändning avgörande och har länge förbisetts i EU:s politik⁽³⁷⁾. En strategi för hållbar konsumtion måste vara en människocentrerad strategi som syftar till att göra hållbara konsumentval tillgängliga, ekonomiskt överkomliga och tilltalande för alla. I strategin bör man särskilt uppmärksamma effekterna för utsatta befolkningsgrupper och låginkomsthushåll. Högspenderande sociala grupper bör också beaktas på lämpligt sätt.

4.12 Arbetstagare och jordbrukare har en nyckelroll när det handlar om att främja hållbar konsumtion eftersom de är både konsumenter i slutet av kedjan och producenter i början av leveranskedjan. Det är därför mycket viktigt att en hållbar konsumtionspolitik omfattar en balanserad metod för att dela värde inom och längs hela värdekedjan, t.ex. att främja en lön som man kan leva på för arbetstagare och inkomster som man kan leva på för jordbrukare, både i EU och i det globala syd, snarare än att uteslutande satsa på att er hålla kortsiktiga billiga priser för konsumenterna. Arbetstagare, fackföreningar, lantbruksorganisationer och civilsamhällesorganisationer kan också ha en nyckelroll att spela när det gäller att övervaka efterlevnaden av standarderna för hållbarhet och mänskliga rättigheter i globala värdekedjor.

4.13 Detaljhandeln kan också spela en viktig roll för att främja hållbar konsumtion genom att puffa konsumenterna i riktning mot hälsosammare och mer hållbara val. Inom denna sektor är affärsmodellen med konsumentkooperativ särskilt värd att uppmärksamma på grund av dess specifika entreprenörsform, som sätter konsumenten som medlem i centrum för affärsstrukturen och den demokratiska styrningsstrukturen.

4.14 En EU-strategi bör omfatta initiativ för att säkerställa transparenta och tillförlitliga informationsflöden för att stödja hållbar konsumtion och utnyttja de möjligheter som skapas av nya och framväxande digitala lösningar. Detta kan också stödja företag som är villiga att förnya sig men som för närvarande saknar parametrar och data som möjliggör en tillförlitlig bedömning av de ekologiska och sociala effekterna av den dagliga konsumtionen. Små och medelstora företag, uppstarts företag och kooperativ, som är väsentliga innovatörer och pilotplattformar, står särskilt inför denna utmaning. I synnerhet har EU också en viktig roll när det gäller att harmonisera och kontrollera miljöpåståenden på den inre marknaden. Den stora volymen av sådana påståenden, med olika grader av bevis som stöd, skapar för närvarande förvirring och undergräver möjligtvis konsumenternas förtroende för legitimiteten i dessa påståenden. EESK välkomnar därför kommissionens ambition att i samband med genomförandet av den nya handlingsplanen för den cirkulära ekonomin lägga fram ett lagstiftningsförslag som syftar till att säkerställa att företag styrker sina miljöpåståenden.

4.15 En strategi på EU-nivå för hållbar konsumtion bör bejaka och främja synergier med andra politikområden. Till exempel härrör 45 % av Europas totala koldioxidutsläpp från de sätt på vilka vi tillverkar och använder produkter och producerar livsmedel⁽³⁸⁾. Livsmedelssystemen kan bli drivkraften bakom återställning och förbättrad motståndskraft om livsmedel odlas, bearbetas och konsumeras på ett annat sätt. Detta innebär med största sannolikhet att boskapen måste utfodras på ett sätt som lämpar sig för arten och att konsumenterna måste äta en balanserad kost med mindre kött, vilket medför både klimat- och hälsovinster⁽³⁹⁾. Konsumtion och efterfrågan spelar en avgörande roll i vår förmåga att minska

⁽³⁵⁾ BEUC (2020).

⁽³⁶⁾ EUT C 106, 31.3.2020, s. 1.

⁽³⁷⁾ Rijnhout, Stoczkiewicz, Bolger (2018).

⁽³⁸⁾ Ellen MacArthur Foundation (2019).

⁽³⁹⁾ EUT C 190, 5.6.2019, s. 9.

utsläppen av växthusgaser. På liknande sätt är den största utmaningen för att hantera förlusten av biologisk mångfald och förstöringen av ekosystem i Europa vår livsstil, som överskrider planetens gränser⁽⁴⁰⁾. EESK upprepar även sitt krav på att naturens rättigheter ska erkännas, för att de ska väga lika tungt som enskilda personers och företags rättigheter⁽⁴¹⁾.

5. Från vision till genomförande – möjligheter att agera på EU- och medlemsstatsnivå

5.1 I samband med återhämtningen efter covid uppmanar EESK kommissionen, parlamentet och medlemsstaterna att samarbeta nära med EESK för att utveckla ett betydande och samordnat program för integrerad politik som ska hjälpa Europa till en "bättre återuppbyggnad" och skapa förutsättningar för en heltäckande EU-strategi för hållbar konsumtion. Gröna återhämtningsplaner bör rivstarta den nödvändiga systemförändringen när det gäller rörlighet, näring, bostäder, fritid, energisystem och produktgrupper med stor inverkan⁽⁴²⁾, med beaktande av effekterna av EU:s konsumtion både i EU och i det globala syd. Följande förslag läggs fram som utgångspunkt för detta arbete.

5.2 Lagstiftnings- eller regleringsinstrument

5.2.1 Införa produktnormer (reglering) och produktförbud som främjar hållbarhet, dvs. sådana som främjar produktens livslängd. EESK var en föregångare och efterlyste ett totalförbud mot planerad föråldring redan i sitt yttrande från 2013⁽⁴³⁾ om produkters livslängd och konsumentupplysning, och i senare yttranden. Kommittén betonade att man bör skapa ett system som garanterar en viss minimilivslängd för de produkter som köps. En ny rapport som utarbetats av Europaparlamentets IMCO-utskott går i samma riktning⁽⁴⁴⁾. I detta sammanhang bör man också titta på följderna av den ökande e-handeln, t.ex. under covidkrisen.

5.2.2 Förbjuda otillbörliga handelsmetoder, inte bara i livsmedelskedjorna, såsom har gjorts genom det nya direktivet mot otillbörliga handelsmetoder i livsmedelskedjorna⁽⁴⁵⁾, utan även i andra sektorer såsom textilbranschen, där otillbörliga handelsmetoder är mycket utbredda, vilket har förvärrats av covid-19-krisen⁽⁴⁶⁾. EESK efterlyser ett balanserat genomförande av direktivet mot otillbörliga handelsmetoder för att undvika att man skyddar stora märkestillverkare som missbrukar sin förhandlingsstyrka för att skapa stora vinstmarginaler.

5.2.3 Konkurrenslagstiftning. Tillåta kollektiva förhandlingar mellan leverantörer och köpare om priset (och leveransvillkoren) för nödvändiga varor, särskilt vid de gränssnitt som uppvisar stora skillnader i koncentrationsnivåerna för på varandra följande länkar i värdekedjan (t.ex. fragmenterade leverantörer gentemot koncentrerade köpare). Vid kommissionens pågående översyn av riktlinjerna för horisontella samarbetsavtal bör man återinföra ett avsnitt om sektorsavtal för hållbarhet enligt modellen i avsnittet om miljöavtal i de tidigare riktlinjerna från 2001⁽⁴⁷⁾ och anpassa dem till det nuvarande sammanhanget, bl.a. genom att man beaktar den europeiska gröna given, Parisavtalet och hållbarhetsmål 12.

5.2.4 Handelsregler. Göra de sociala klausulerna och miljöklausulerna i handelsavtal verkställbara, med sanktioner (såsom riktade höjda tullar för strategiska sektorer, med undantag för sektorer där införande av tullar kan leda till ökad fattigdom i de minst utvecklade länderna) vid bristande efterlevnad.

5.2.5 Företagens ansvarsskyldighet. Obligatorisk aktsamhetsplikt för köpare längs hela leveranskedjan (skapar en skyldighet) för hållbara leveranskedjor som en del av att säkerställa företagens ansvarsskyldighet. I stället för att använda en checklista bör företag granska sina inköpsrutiner, enligt OECD:s råd⁽⁴⁸⁾, och vara bundna av strängare lagar om lobbykontroll. Åtgärder bör vidtas mot grönmalning.

⁽⁴⁰⁾ Gerritsen, E. och Underwood, E. (2019) What the Green Deal means for Europe's biodiversity. Allen, B. och Charveriat, C. (2018) A meaty challenge. Institutet för europeisk miljöpolitik, Bryssel.

⁽⁴¹⁾ EUT C 81, 2.3.2018, s. 22.

⁽⁴²⁾ Institutet för europeisk miljöpolitik och FEPS.

⁽⁴³⁾ EUT C 67, 6.3.2014, s. 23.

⁽⁴⁴⁾ IMCO-rapporten

⁽⁴⁵⁾ EUT C 440, 6.12.2018, s. 165.

⁽⁴⁶⁾ Rapporter från OECD, det civila samhället och fackföreningar

⁽⁴⁷⁾ EGT C 3, 6.1.2001, s. 2.

⁽⁴⁸⁾ OECD Due Diligence Guidance for Responsible Supply Chains in the Garment and Footwear Sector.

5.2.6 Obligatorisk användning av ett standardverktyg för att spåra information om de transaktioner som utförs längs värdekedjan – vem, när, var, under vilka sociala och miljömässiga förhållanden (ger de tekniska medlen för att fullgöra skyldigheten). Det civila samhället och fackföreningarna bör involveras i utvecklingen och övervakningen av miljöstandarder och sociala standarder.

5.3 Ekonomiska och finansiella instrument

5.3.1 Skatteväxling från arbete till resursanvändning. Använda den pågående översynen av momsförordningen för att ge tydliga kriterier för hur medlemsstaterna kan införa reducerade momssatser för hållbart producerade produkter och för tjänster som kan minska de negativa effekterna av konsumtion, såsom reparations- eller delningstjänster. Främja åtgärder för att förhindra skattekonkurrens och en "kapplöpning mot botten" mellan medlemsstaterna samt rättvisare beskattning av de mest lönsamma sektorerna och kapital.

5.3.2 Principen om att förorenaren betalar. Kommissionen har börjat ta strategin för att internalisera externa effekter på mer allvar, t.ex. genom att erkänna att förnybar energi missgynnas så länge de externa kostnaderna för fossila resurser inte till fullo återspeglas i marknadspriset eller att försöka genomföra principen om att förorenaren betalar i transportsektorn. Det bör emellertid erkännas att dessa tillvägagångssätt förenar den ekologiska och den ekonomiska dimensionen av hållbarhet, men de införlivar inte den sociala dimensionen⁽⁴⁹⁾.

5.3.3 Rättvis och miljöanpassad offentlig upphandling (MOU). I hållbarhetsmål 12.7 nämns vikten av att ta fram handlingsplaner för hållbar offentlig upphandling. I olika nationella åtgärder beträffande FN:s vägledande principer för planer för mänskliga rättigheter hänvisas till offentlig upphandling, och det finns flera exempel på god praxis på nationell nivå. Till exempel har Danmark i sina offentliga kök ställt om till en hög nivå av ekologiska produkter, där budgetbegränsningar beaktas. Iceli främjar för närvarande ett initiativ där man verkar för obligatorisk, progressiv hållbar livsmedelsupphandling i alla europeiska skolor och förskolor. I den nya handlingsplanen för den cirkulära ekonomin har kommissionen tillkännagivit att offentliga köpare kommer att uppmuntras att delta i det kommande initiativet "offentliga inköpare för klimat och miljö", som kommer att sammanföra köpare som har åtagit sig att genomföra MOU. EESK uppmanar kommissionen att inkludera bredare hållbarhetskriterier, såsom sociala överväganden och överväganden med koppling till rättvis handel. EESK stöder också kommissionens planer på att föreslå obligatoriska minimikriterier och mål för MOU i sektorsspecifik lagstiftning och fasa in obligatorisk rapportering för att övervaka användningen av MOU.

5.3.4 Strategier för utvecklingspartnerskap som stöder småskaligt jordbruk, små och medelstora företag och konsumentkooperativ.

5.4 Frivilliga eller informationsbaserade instrument

5.4.1 Produktmärkning kan bidra till att höja vissa företags hållbarhetsinsatser, men märkning bör aldrig användas som en ursäkt för att inte reglera beteenden och metoder som inte är acceptabla. Till exempel är ett av de alternativ som kommissionen överväger som en uppföljning till meddelandet "Intensifiera EU:s insatser för att skydda och återställa världens skogar" att införa en märkning för produkter som inte orsakar avskogning. Detta skulle emellertid kunna leda till uppfattningen att EU faktiskt tolererar icke skogsvänliga produkter på EU-marknaden, vilket skulle vara högst förvirrande. EESK uppmanar kommissionen att vidareutveckla befintliga märkningar för högt ställda miljökrav som täcker hela livscykeln, såsom EU:s miljömärke, och utvidga dem till att omfatta den sociala dimensionen. I synnerhet skulle genomförandet av ett tydligt märkningssystem för ursprung och produktionsmedel underlätta konsumenternas val⁽⁵⁰⁾.

5.4.2 Nedifrån-och-upp-initiativ och flernivåstyre. Att decentralisera åtgärderna på lokal nivå genom betrodda aktörer, såsom stadsförvaltningar och föreningar, är ett effektivt sätt att utforma lokala åtgärder, närma sig medborgarna och engagera dem på ett meningsfullt sätt. Det finns ett växande antal lokala myndigheter som har seriösa hållbarhetsstrategier, som kommissionen ger incitament till genom utmärkelser som Europas miljöhuvudstad, överenskommelsen om gröna städer eller EU-städer för rättvis och etisk handel. Dessa mönster och tendenser kommer sannolikt att påverkas av de nuvarande insatserna mot covid-19-krisen. Pilotinsatser i verkliga situationer kan vara mycket viktiga för att bidra till utformningen och genomförandet av EU:s strategi för hållbar konsumtion och bör därför stödjas.

⁽⁴⁹⁾ EUT C 47, 11.2.2020, s. 30.

⁽⁵⁰⁾ EUT C 190, 5.6.2019, s. 9.

5.4.3 Reklam och marknadsföring. Reklamens och marknadsföringens roll bör också tas upp med syftet att minska dess starka inriktning på konsumtion och fokusera på produkthållbarhet och nya användningsmöjligheter, samtidigt som man förbjuder vilseledande reklam.

5.4.4 Utbildning. Man bör lägga fram förslag för att från tidig ålder integrera utbildning om hållbar konsumtion i skolornas läroplaner och uppmuntra utbildningsinitiativ av den privata sektorn (t.ex. av konsumentkooperativ) för att främja medborgarnas engagemang och en kulturförändring.

Bryssel den 18 september 2020.

Luca JAHIER
*Europeiska ekonomiska och sociala kommitténs
ordförande*
